

امیراحمدیان، بهرام، ۱۳۲۹ -

گرجستان در گذر تاریخ / بهرام امیر احمدیان. - تهران: نشر و پژوهش شیرازه، ۱۳۸۳.
۴۸۰ ص.: مصور، نقشه.

ISBN: 964-7768-37-0

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. گرجستان. الف. عنوان.

۴ گ الف / ۳ / DK ۶۷۲ / ۵۸ ۹۴۷ / ۵۸

۴۰۵۱۰ - ۸۳ م

کتابخانه ملی ایران

مرکز اسناد و کتابخانه ملی

گرجستان در گذر تاریخ

نویسنده: بهرام امیر احمدیان

طراح جلد: سیاوش امیر احمدیان

حروفچینی: نقش چلیپا

لینوگرافی: کوثر

چاپ و صحافی: امکان

چاپ اول: ۱۳۸۳

تعداد: ۲۰۰۰

حق چاپ و نشر محفوظ است.

تهران. صندوق پستی: ۱۹۳۹۵/۱۱۳۸

تلفن: ۲۵۶۰۹۸۳

ISBN: 964-7768-37-0

شابک ۹۶۴-۷۷۶۸-۳۷-۰

گرجستان در گذر تاریخ

بهرام امیراحمدیان

فهرست مطالب

یادداشت دبیر مجموعه		سیزده
پیشگفتار		نوزده
مقدمه		بیست و سه

فصل اول : جغرافیای گرجستان		۱
موقعیت جغرافیایی		۱
جغرافیای گرجستان		۴
قفقاز بزرگ		۵
سواحل گرجستان		۱۲
ناحیه بین کوهی گرجستان در شرق کولخیس		۱۲
اقلیم گرجستان		۱۶
رودخانه‌ها، دریاچه‌ها، یخچال‌ها و چشمه‌های معدنی		۲۲
دریاچه‌ها		۲۷
پوشش گیاهی		۲۸
جانوران		۳۴

۳۷	زبان ساکنان گرجستان
۳۸	گروه کارتولی
۳۸	زبان گرجی
۴۰	گروه آبخاز
۴۰	زبان آبخازی
۴۰	زبان آبازا
۴۱	زبان آدیگه

۴۳	فصل دوم: تاریخ گرجستان
۴۳	پیشینه دیرینه گرجستان
۴۶	گرجستان در هزاره نخست پیش از میلاد
۵۱	گرجستان در قرن یکم و دوم میلادی
۵۵	گرجستان در قرن چهارم میلادی
۵۶	گرجستان در قرن چهارم تا ششم میلادی
۵۷	گرجستان در قرن هفتم و هشتم میلادی
۶۰	گرجستان در قرن دهم و یازدهم میلادی
۶۳	گرجستان در قرن دوازدهم میلادی
۶۹	گرجستان در قرن سیزدهم میلادی
۸۱	گرجستان در دوره حمله مغولها
۸۳	گرجستان در قرن پانزدهم و شانزدهم میلادی
۸۶	گرجستان در قرن هفدهم میلادی
۸۸	گرجستان در قرن هیجدهم میلادی

وقایع گرجستان از زمان آقامحمدخان تا پایان جنگ اول ایران

۹۷	با روسیه.....
۱۳۳	گرجستان در قرن نوزدهم میلادی.....
۱۴۰	گرجستان در قرن بیستم میلادی.....
۱۴۹	اعلامیه برقراری دوباره استقلال دولت گرجستان.....
۱۵۷	انتخابات.....
۱۵۹	تاریخ جدید و رویدادهای گرجستان پس از استقلال دوباره.....
۱۶۰	بازگشت شواردناده وزیر خارجه اسبق اتحاد شوروی به گرجستان.....
۱۶۴	آبخازستان و بحران آن.....
۱۶۸	وضعیت آبخازستان پس از امضاء توافق آتش بس.....
۱۷۱	آجارستان و بحران گرجستان.....
۱۷۷	اوستیای جنوبی و بحران آن.....
۱۸۰	موقعیت ژئوپلیتیکی گرجستان.....
۱۸۴	انتخابات سال ۲۰۰۳ گرجستان و بحران سیاسی.....
۱۸۸	بررسی علل بحران گرجستان.....
۱۹۱	روابط امنیتی روسیه و گرجستان.....
۱۹۹	اهداف آمریکا برای حضور در صحنه سیاسی گرجستان.....
۲۰۳	منابع مورد استفاده و توضیحات.....
۲۰۵	فصل سوم: ولایات تاریخی - جغرافیایی گرجستان.....
۲۰۵	کارتلی.....
۲۵۰	کارتلی داخلی.....
۲۰۹	کارتلی پایین.....
۲۱۷	ایمرتی.....

۲۲۳	سامگره‌لو و گوریا
۲۲۵	سامگره‌لو (مگره‌لیا)
۲۲۹	گوریا
۲۳۳	مِسَخْتِی و جاواختی
۲۳۶	مِسَخْتِی
۲۳۸	جاواختی
۲۴۲	سوانتی بالا
۲۴۸	قازیک
۲۵۲	خوسورتی
۲۵۶	آبخازستان کوهستانی
۲۵۸	آبخازستان ساحلی
۲۶۹	آجارستان
۲۷۸	اوستیای جنوبی
۲۸۲	موقعیت اقتصادی اوستیا
۲۸۴	تسخین‌والی
۲۹۱	فصل چهارم: تفلیس
۲۹۳	فتح اعراب
۲۹۵	دوره عباسیان
۲۹۶	اسحاق بن اسماعیل
۲۹۹	ساجدیه‌ها، سالاری‌ها و شدادیه‌ها
۲۹۹	باگرات سوم و باگرات چهارم
۳۰۰	سلجوقیان

۳۰۱	داوید دوم
۳۰۲	بنو جعفر
۳۰۳	پادشاه قدرتمند
۳۰۴	مغولها
۳۰۶	دومین آمدن مغولها
۳۰۸	گیورگی پنجم
۲۵۶	تیمور
۳۱۱	دوره بعد از تیموری
۳۱۲	تجزیه گرجستان
۳۱۳	آق قویونلوها
۳۱۴	صفویان
۳۱۵	سلطه عثمانی ۱۵۷۸-۱۶۰۳ در ۱۵۷۸
۳۱۷	شاه عباس اول و شاهان مسلمان
۳۱۹	تاخت و تاز افغانها
۳۲۰	دومین اشغال عثمانی (۱۷۲۳-۱۷۳۴)
۳۲۱	نادرشاه
۳۲۳	باگرانی های کاخ
۳۲۴	قاجارها
۳۲۵	از ۱۹۱۷ به بعد
۳۲۶	توصیف تفلیس
۳۳۱	تکمله
۳۳۱	جغرافیای تفلیس
۳۳۷	تفلیس در آثار جغرافیدانان مسلمان

۳۴۰	قلعه تفلیس
۳۴۳	تفلیس در دوره اسلامی
۳۴۹	تاریخ معاصر تفلیس
۳۵۴	اقتصاد شهر
۳۵۵	معماری
۳۵۶	مؤسسات علمی - فرهنگی
۳۵۹	کتابشناسی
۳۶۴	منابع تکمله:
۳۶۵	فهرست منابع لاتینی
۳۶۷	فصل پنجم: گرجستان و جهان
۳۶۷	یک دیدگاه و استراتژی برای آینده
۳۶۷	یکم - مقدمه
۳۶۸	دوم - اهداف بنیادین ملی
۳۷۰	تاریخ گرجستان، به طور خلاصه
۳۷۲	سوم - محیط بین المللی
۳۷۲	فرصتها
۳۷۳	چالشها
۳۷۴	چهارم - تأمین و پیشرفت منافع گرجستان
۳۷۶	پنجم - اهداف سیاست خارجی
۳۷۷	۱ - پیوستن به اروپا
۳۷۷	□ همکاری با اتحادیه اروپا
۳۷۸	□ رابطه های اروپا - آتلانتیکی

۳۷۹	□ همکاری در سازمان امنیت و همکاریهای اروپا
۳۸۰	□ گرجستان و شورای اروپا
۳۸۱	۲- ابتکارات همکاریهای منطقه‌ای و زیرمنطقه‌ای
۳۸۵	۳- گرجستان و سازمان ملل متحد- اجلاس چالش جهانی
۳۸۵	۴- جامعه جهانی و یکپارچگی سرزمینی گرجستان
۳۸۷	۵- روابط دوجانبه
۳۸۸	ششم- گفتگوی فرهنگها
۳۸۹	هفتم- استراتژی اقتصادی بین‌المللی
۳۹۱	یک جوکاری دوستانه
۳۹۲	مشارکت گرجستان در توسعه «جاده ابریشم»
۳۹۳	دالان حمل و نقل اروپا قفقاز و آسیا (TRACECA)
۳۹۴	دالان استراتژیک انرژی قفقاز جنوبی
۳۹۵	شبکه ارتباطات قفقاز جنوبی
۳۹۶	ارتباط با سازمانهای اقتصادی کلیدی بین‌المللی
۳۹۷	هشتم- استراتژی دفاعی
۳۹۹	مأموریتها و وظایف
۴۰۰	بازسازی و نوسازی نیرو
۴۰۲	تامین مرزهای گرجستان
۴۰۳	امنیت خطوط لوله
۳۳۷	فصل ششم: گاه‌شمار
۴۱۵	منابع
۴۱۹	تصاویر
۴۳۵	فهرست اعلام

یادداشت دبیر مجموعه

قاره آسیا، مهد نخستین و بزرگ‌ترین تمدن‌های جهان و خاستگاه اندیشه‌ها و فرهنگ‌ها، بزرگ‌ترین قطعه کره زمین است که با جمعیتی برابر سه میلیارد و هشتصد میلیون نفر و مساحتی برابر چهل و سه میلیون و پانصد هزار کیلومتر مربع، تقریباً یک سوم خشکی‌های جهان را دربر می‌گیرد.

اغلب تمدن‌های بزرگ جهان از آسیا برخاسته‌اند، «هلال حاصلخیز» قدیمی‌ترین خاستگاه بزرگ‌ترین و شکوفاترین تمدن‌های جهان بوده است.

تمدن‌های سومری، بابلی، اکدی، عیلامی، فنیقی، هیتی، ایرانی و برخی دیگر، در آسیا به ظهور رسیده‌اند.

سومری‌ها (۴۰۰۰ تا ۱۷۹۲ ق.م.) که نخستین کشور - شهرها را تأسیس کرده و خط میخی را ابداع کردند، زیگورات و ترعه‌های آبیاری ساختند و جنگ‌افزارها و زره‌های مفرغین ساختند، در هلال حاصلخیز به ظهور رسیدند. به دنبال آنها بابلی‌ها با حمله به سومر، و انقراض آن در ۱۷۹۲ ق.م تمدن جدیدی بنیان نهادند که تا حدود سه سده ادامه داشت. آنها کشور - شهرهای بین‌النهرین را گشودند و مجموعه قوانین مکتوب به

وجود آوردند. در عین حال، در سال‌های ۲۵۰۰ تا ۱۴۰۰ ق.م. در دیگر سوی آسیا، در شبه قاره هند، در دره رود سند، تمدن "هاراپا" و "موهنجو دارو" بنیان نهاده شد که شهرهایی با طراحی خوب ساختند، اوزان و مقیاس‌های یکسان بکار بردند و خط بوجود آوردند. در بخش شرقی آسیا، تمدن چین در دره رود هوانگهو از ۲۰۰۰ تا ۱۱۰۰ قبل از میلاد تمدن شکوفایی پدید آمد که فرهنگ غنی کشاورزی داشت و ظرف‌های مفرغین بکار می‌برد، ارقام و نمادها را به وجود آورد. در این تمدن ارزن کشت می‌شد و کرم ابریشم پرورش داده می‌شد.

حرکت هیتی‌ها به آناتولی، حمله کاسیان به بابل و تاخت و تاز آریاییان به مردم هاراپا در ۱۷۰۰ ق.م. از جمله تحولات بسیار گسترده‌ای بود که در آسیا رخ می‌داد. در ۱۵۰۰ ق.م. هیتیان به شمال بین‌النهرین هجوم آوردند، و آشوریان اکد را گشودند. در سال‌های بعد، هیتیان در ۱۳۰۰ ق.م. به شمال سوریه هجوم آوردند و جنگ میان تمدن ژو و تمدن شانگ در چین رخ داد.

در ۱۴۰۰ ق.م. تمدن هاراپا در هند نابود شد و در ۱۵۰۰ تا ۱۲۰۰ ق.م. فنیقی‌ها در حوزه مدیترانه به داد و ستد پرداختند.

در این دوره‌ها که تمدن عصر اربابه‌های جنگی در آسیاست، تحولات شگرفی روی داد. یورشگران عصر مفرغ به تمدن‌های رودباری یورش بردند و اربابه‌های دوجرخ و جنگ‌افزارهای مفرغین اختراع شد.

در عصر مفرغ در ۱۵۰۰ تا ۱۰۰۰ ق.م. در تمدن هند "ریگ ودا" یا سرودهای مذهبی هندوها تدوین شد و از ۱۲۰۰ ق.م. عصر آهن به هلال حاصلخیز رسید. رامایانا و مهابهاراتا منظومه‌های حماسی هندی سروده شد و در ۱۰۲۷ ق.م. ژو در چین بر سلسله شانگ چیره گردید.

در سال‌های ۹۰۰ تا ۶۰۰ ق.م. امپراتوری آشور گسترش یافت. در

۸۰۰ تا ۶۰۰ ق.م. برهمنان به مهمترین کاست در هند تبدیل شدند و سکایان صحراگرد نخستین اسواران جنگاور را پدید آوردند.

بدین ترتیب فرهنگ‌های عمده آسیا توسعه یافت. آسیا در سده هفتم ق.م. شاهد سقوط امپراتوری آشور در ۶۱۲ ق.م. بود. در ۴۹۹ تا ۴۷۹ ق.م. جنگ‌های ایران و یونان ادامه داشت. سال‌های ۴۰۳ تا ۲۲۱ ق.م. دوره دولت‌های جنگجو در چین بود که تمدن چین را به نابودی کشید.

در سال‌های ۶۰۰ ق.م. زرتشت دین جدیدی را به وجود آورد. در همین زمان در هند، مهاویرا دین جدیدی را تأسیس کرد. در سال‌های ۵۰۰ ق.م. "سدهارته گسواتمه" آیین بودا را در هند تأسیس کرد و کنفوسیوس فلسفه جدیدی در چین ارائه داد.

در سال‌های ۶۰۰ تا ۵۰۰ ق.م. آیین جین و بودا در هند گسترش یافت و در سال‌های ۵۰۰ ق.م. تا سال‌های ۴۰۰ ق.م. آیین کنفوسیوس و تائو و حکومت قانون بر چین حاکم شد.

در سال‌های ۸۰۰ تا ۳۰۰ ق.م. فناوری آهن به هندوچین راه یافت و اسب سواران، زندگی در استپ‌ها را تغییر دادند. در سده ۶۰۰ ق.م. آشوریان و بابلیان امپراتوری بزرگی را فتح کردند.

امپراتوری هخامنشی، بزرگ‌ترین امپراتوری جهان در ۵۵۸ میلادی توسط کوروش بنیان نهاده شد و توانست تا ۳۳۰ ق.م. که اسکندر مقدونی به ایران حمله کرد، به حیات خود ادامه دهد. حکومت‌های سلوکیان جانشینان اسکندر در ایران تأسیس شد ولی اشکانیان، آریاییان شمال شرقی ایران بر آن چیره شدند و پس از آنان ساسانیان بر ایران حکمفرمایی داشتند که سرانجام در سال ۶۴۲ میلادی توسط سپاهیان اسلام منقرض شدند.

سال ۶۰۵ ق.م. پایان عمر امپراتوری آشور بود. با فتح بابل در

۵۳۸ ق.م. توسط کوروش؛ تمدن بابل به افول گرایید و از این تاریخ به بعد، تمدن بین‌النهرین در ۳۲۷ ق.م. در خطر قرار گرفت و جاندارا گوپتا در حدود سال ۳۲۰ ق.م. خاندان موریایا را بنیان نهاد که تا سال ۲۹۷ ق.م. ادامه داشت.

آشوکا از ۲۷ تا ۲۳ میلادی بر هند حکمفرمایی داشت و در آغاز سده دوم میلادی تا سالهای ۳۰ سده سوم، هند زیر سلطه حکومت کوشان‌ها بود. در نیمه اول سده چهارم تا پنجم امپراتوری گوپتا بر هند حکمفرمایی داشت.

بدین ترتیب سراسر تاریخ آسیا رویدادهایی است که سبب ظهور و سقوط تمدن‌ها و سلسله‌های فرمانروایی بود. ادیان بزرگی چون هندو، بودایی، یهودیت، زرتشتی، مسیحیت و اسلام، که نقش بزرگی در تمدن بشر داشته‌اند، همه از آسیا برخاسته‌اند. آسیا سرزمین ادیان، مذاهب، اندیشه‌ها و فرهنگ‌هاست. بزرگانی چون بودا، زرتشت، موسی (ع)، عیسی (ع) و خاتم پیامبران محمد مصطفی (ص) از آسیا برخاسته‌اند. مراکز بزرگ دینی و معابد و مساجد مهم هریک از ادیان الهی در آسیا از احترام جهانی برخوردار است.

آسیا خاستگاه زبان‌های بزرگ و کهنی چون هندی، چینی، فارسی، عربی و عبری است. متکلمان زبان‌ها و لهجه‌های گوناگون در آسیا از خانواده‌های زبانی مهمی چون هند - اروپایی، هند - ایرانی، ترک - آلتائیک و ایر - قفقازی، در آسیا پراکنده شده‌اند.

آسیا به عنوان گهواره تمدن جهان، نقش بزرگی در پیدایی و توسعه فرهنگ و تمدن یونان باستان و دیگر تمدن‌های جهان داشته است. همه جهان‌وامدار آسیاست. ظهور دین اسلام و گسترش حوزه نفوذ آن از آسیا به دیگر قاره‌ها از جمله آفریقا، از رویدادهای بزرگی است که جامعه

جهانی را متحول کرد. در عین حال، ظهور مغول‌ها در آسیا، سبب نابودی و ویرانی تمدن‌ها و فرهنگ‌ها شد. تحولات سده‌های میانه آسیا شگفت‌انگیز است. قلمرو فرمانروایی امپراتوری صحرانوردان، ترک‌ها، اردوی زرین، امپراتوری صفویه، امپراتوری عثمانی و بخش عظیمی از امپراتوری روسیه، در قاره آسیا بوده است. آسیا شاهد لشکرکشی‌های بزرگی از شرق به غرب و از شمال به جنوب بوده است که هریک اثرات خود را نه تنها بر تحول تاریخی این قاره کهن، بلکه برگستره تاریخ جهان داشته‌اند.

بزرگترین و بلندترین رشته کوه جهان، هیمالایا (= سرزمین برف) در آسیا قرار دارد. رشته کوه‌های عظیمی چون پامیر (= پای مهر)، هندوکش، قفقاز (= کپ‌گه، کوه بزرگ، قاف) و رودهای بزرگ و پرآبی چون هند، گنگ، براهماپوترا، مکونگ، یانگ‌تسه، کارون، دجله، فرات و کُر، صحرای بزرگی چون گوبی، تکله مکان، دشت کویر، کویر لوت، صحرای قراقوم، قزل قوم و شبه جزیره هند، عربستان، آناتولی، کره و بزرگ‌ترین دریاچه جهان، خزر، در آسیا قرار دارد.

قلمروهای جغرافیایی آسیا، از جمله منطقه خلیج فارس، آسیای جنوبی، آسیای جنوب غربی، آسیای شرقی، آسیای جنوب شرقی، آسیای مرکزی، قفقاز، آسیای صغیر و منطقه دریای خزر و از همه مهمتر "هارتلند" در آسیا قرار دارد. بخش عظیمی از بزرگترین کشور جهان، روسیه، در آسیا واقع است. پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان چین و هندوستان در این قاره قرار دارند.

ژاپن، یکی از غول‌های بزرگ اقتصاد جهان در شرق آسیا واقع است. چین و هندوستان به عنوان بزرگترین غول‌های جمعیتی جهان، در حال تبدیل شدن به غول‌های برتر اقتصادی هستند.

با در نظر گرفتن آنچه گفته شد، آشنایی با این قاره بسیار ضروری می‌نماید. با توجه به کمبود منابع دربارهٔ شناخت این قاره، نشر و پژوهش شیرازه به چاپ و انتشار کتاب‌هایی در زمینه فرهنگ و تمدن، جغرافیا، تاریخ، مردم‌شناسی، باستان‌شناسی، هنر، موسیقی، معماری و خلاصه هر آنچه بتواند به شناخت آسیا یاری رساند، اقدام کرده است. در این راه نخستین اثر ارزنده تحت عنوان «هند در یک نگاه» به قلم استاد گرانقدر و اندیشمند فرزانه دکتر سید محمدرضا جلالی نائینی در سال ۱۳۷۵ به زیور طبع آراسته شده است.

اگرچه از آن زمان تاکنون دربارهٔ آسیا، کتاب‌هایی چند توسط این انتشارات در مجموعه‌های دیگری درباره برخی از کشورهای آسیایی به چاپ رسیده است، ولی نشر و پژوهش شیرازه چاپ و انتشار کتاب‌های ویژه‌ای دربارهٔ آسیا را در مجموعه «مطالعات آسیایی» وجهه همت قرار داده است که امید است مورد توجه و استفاده استادان، دانش‌پژوهان، دانشجویان، پژوهشگران، و هنر دوستان و هنرمندان ایرانی قرار گرفته و با تالیف و تدوین کتاب‌هایی در این زمینه به غنای مطالعات آسیایی بیافزایند.

بهرام امیراحمدیان

پیشگفتار

فصل دوم این کتاب که مربوط به تاریخ گرجستان است، ترجمه‌ای است از کتابی تحت عنوان «گرجستان» نوشته پروفیسور دکتر روین مِثرولی، که در سال ۱۹۹۳ در تفلیس به زبان انگلیسی چاپ و منتشر شده است. این کتاب در سال ۱۳۷۵ توسط اینجانب به فارسی ترجمه و به مناسبت بزرگداشت یکصد و بیستمین سال تولد «ایوانه جاواخیشویلی» دانشمند و استاد تاریخ گرجستان و بنیانگذار دانشگاه دولتی تفلیس (تأسیس ۱۹۱۸) در تهران چاپ و منتشر شد. با توجه به اینکه مدت بیش از هشت سال از چاپ این کتاب می‌گذرد و اکنون نایاب است و برخی از دوستان کتاب توانسته‌اند به آن دسترسی داشته باشند، بر آن شدم تا این کتاب را با تجدید نظر کلی از نو چاپ و منتشر نمایم. از آنجا که کتاب «تاریخ گرجستان» نوشته پروفیسور روین مِثرولی از آغاز تاریخ گرجستان تا برقراری حکومت شوروی در اوایل دهه بیست قرن بیستم را در بر می‌گرفت، بر آن شدم تا با استفاده از منابع تاریخی در دسترس، نسبت به تدوین این قسمت از تاریخ تا پایان قرن بیستم را که تا سال ۲۰۰۰ را در بر می‌گیرد، تألیف و بر آن بیافزایم. از طرفی برای غنای کتاب، فصلی تحت عنوان جغرافیا بدان افزودم زیرا اعتقاد راسخ دارم که برای آگاهی از

رویداد های تاریخی، ابتدا باید بستری را که در آن این حوادث رخ داده اند شناخت. این بستر چیزی نیست جز جغرافیا؛ به اعتباری «جغرافیا صحنه ای است که نمایش زندگی در آن بازی می شود و تاریخ نقل این نمایش است». همچنین با استفاده از منابع گوناگونی که به زبانهای خارجی در دسترس داشتم، شرح مفصلی بر استانهای تاریخی گرجستان به کتاب افزوده ام که قبلاً آن را در کتاب جغرافیای گرجستان آورده ام. در غم آمد که علاقه مندان تاریخ گرجستان به این مطالب دسترسی نداشته باشند. مهمتر اینکه در مورد شهر تفلیس پایتخت کهن گرجستان با ترجمه مقاله بسیار ارزشمند پروفیسور مینورسکی که در انسکلوپدیای اسلام (چاپ اول) منتشر شده است و افزودن تکمله ای مفصل از خودم، شرح مفصلی در مورد تاریخ و جغرافیای تفلیس و نقش آن در جهان اسلام، با استفاده از منابع اسلامی و غربی تألیف و بدان افزودم. بخشی از وقایع گرجستان از دوره آقا محمد خان قاجار تا پایان جنگهای ایران و روس در دهه سوم قرن نوزدهم و امضای معاهده ترکمنچای در سال ۱۸۲۸ اثر بروسه با ترجمه استاد سعید نفیسی نیز که در تاریخنگاری قفقاز از آن غفلت شده و می تواند به روشن شدن دلاوریهای ایرانیان در مبارزه علیه تجاوزگریهای روسیه روشنگر باشد، به کتاب افزوده شده است. امیدوارم که این الحاقات و اضافات توانسته باشد در آگاهی بخشی به خوانندگان مفید باشد.

در زمینه تاریخ گرجستان کتاب های متعددی به زبان های مختلف به چاپ رسیده است. در سال ۱۳۷۴ ترجمه ای از «تاریخ گرجستان» نوشته پرفیسور «نودار لومونوری» که در سال ۱۹۹۳ در تفلیس به زبان انگلیسی منتشر شده است، در چند شماره روزنامه ابرار در تهران به چاپ رسیده است. لیکن کتاب گرجستان پرفیسور مترولی در عین ایجاز حاوی مطالب

علمی - تاریخی بسیار مهمی است که توانسته است تاریخ گرجستان را از دوره باستان تا اوایل قرن بیستم یعنی آغاز استقرار حکومت شوروی در گرجستان، به خوبی و روشنی و در حجمی کم، به تصویر بکشد.

اینجانب افتخار داشته‌ام که هم در تفلیس و هم در تهران دیدارهایی با آقای پرفسور مترولی آکادمیسین نامی گرجستان داشته باشم. پرفسور مترولی در حال حاضر ریاست دانشگاه دولتی تفلیس را عهده‌دار است. در کنار وظایف اداری و علمی خود، در زمینه تحقیقات علمی و عضویت در آکادمی علوم گرجستان نیز فعالیت دارد.

با توجه به روابط تاریخی گسترده ایران با گرجستان، و گسترش روزافزون روابط اقتصادی، فرهنگی و سیاسی ایران و گرجستان، آگاهی از تاریخ گرجستان برای کادرهای سیاسی و اداری ایران و کسانی که علاقمند به مطالعه درباره گرجستان بوده یا با اهداف گوناگون قصد اقامت در گرجستان یا سفر به این سرزمین زیبا را دارند ضروری به نظر می‌رسد.

در پایان یادآوری این نکته را ضروری می‌داند که نگارنده به عنوان یک میهن دوست، محقق و روشنفکر ایرانی در پاره‌ای موارد و برخی موضوعات که مربوط به روابط مشترک ایران و گرجستان است با دیدگاههای آقای مترولی موافق نیستم، ولی از آنجایی که آن بخش از فصل تاریخ گرجستان که نوشته ایشان است، به عنوان مترجم ناگزیر به رعایت امانت و صداقت در ترجمه متن بودم، و آن را عیناً نقل کرده‌ام. بنابراین از خوانندگان محترم این انتظار را دارد که در مطالعه این فصل از کتاب به یاد داشته باشند که مولف فصل تاریخ یک دانشمند گرجی است و نظریات خود را در مورد کشورش آن‌طور که احساس می‌کند نوشته است.

مقدمه

جمهوری گرجستان، یکی از جمهوریه‌های قفقاز جنوبی، سرزمینی است زیبا با مردمی نجیب، مهمان‌نواز و فرهنگ‌دوست و فرهنگ پرور. گرجستان در قفقاز جنوبی دارای موقعیتی چهارراهی است و ارتباط شرق با غرب را از طریق دالان (برزخ) طبیعی قفقاز برقرار می‌سازد. به سبب همین موقعیت جغرافیایی، گرجستان همیشه تاریخ دارای اهمیت استراتژیک بوده است و تاریخ این سرزمین شاهد آمد و شد لشکریان و سپاهیان مهاجمان جهانگیر و متجاوز بوده است. این سرزمین آباد و حاصلخیز از سوی غرب تا دریای سیاه امتداد دارد و از این طریق با فرهنگهای ملل متمدنی جهان باستان (یونان و روم و بیزانس) پیوند داشته است. در جنوب و جنوب غربی با ملل ترک آسیای صغیر و امپراتوری بزرگ اسلامی عثمانی، که زمانی قدرت برتر منطقه بود، همسایه بود. از شرق، با قلمرو ایرانی گنجه و شیروان دیگر قلمروهای شمال رود ارس با ایران ارتباط داشت که از این طریق سالهای متمادی تحت تأثیر فرهنگ یکدیگر بوده‌اند. بدانگونه که برای شناخت تاریخ گرجستان باید تاریخ ایران را آموخت. بنا به گفته گئورگی تسرتلی، دانشمند پر آوازه گرجی، «آشنایی آسیای میانه و ماورای قفقاز با نهاد های اداری، اجتماعی،

سیاسی و حقوقی که در امپراتوری هخامنشی تکامل یافت، برای این مناطق حائز کمال اهمیت بود»^۱. اثرات این مراودات و روابط تاریخی را می‌توان در زبان معاصر گرجی یافت که تعداد زیادی از واژگان پارسی در ادوار مختلف در آن موجود است. در گرجستان به‌نامهای ایرانی، به‌ویژه نام اشخاص (برگرفته از اعصار پیش از اسلام و نیز شاهنامه) بسیار برخورد می‌شود. تعداد زیادی از مکانهای جغرافیایی در گرجستان و قفقاز وجود دارند که نام ایرانی دارند یا منشاء نام آنها فارسی است. در دوره اسلامی نیز مردم ایران با گرجیان در مرزها بوده‌اند. بر اساس نوشته ایوانه جاواخیسویلی «فرهنگ مردم ایران برای گرجیان نامانوس نبوده و آنان پیوسته برای علم و هنر ایران احترام فراوان قائل بوده‌اند. نظم فارسی در گرجیان تأثیر بسیار داشته است. شعر و فرهنگ سبب ایجاد وحدت معنوی بین گرجیان و ایرانیان می‌گردید و دوستی و محبت را جانشین خصومت می‌ساخت»^۲. گرجیها با برخورداری از فرهنگ غنی، هوش و ذکاوت سرشار و هنر و موقعیت جغرافیایی بسیار ارزشمند خود، توانسته‌اند در طول تاریخ ضمن حفظ هویت ملی و تاریخی خود بر غنای فرهنگی خویش بیافزایند. خواجه نظام الملک با دریافت این ویژگیهای ملت گرجی، اظهار می‌دارد «دو هزار مرد دیلم و خراسانی باید که مقیم درگاه باشند و اگر از این بعضی گرجیان و شبانکارگان پارس باشند روا بود، که این جنس هم مردان نیک باشند»^۳ در دوره صفویه که بخش شرقی گرجستان در ترکیب دولت ایران قرار داشت، دلاوران گرجی در

۱. گئورگی تسرتلی، دولت هخامنشی و تمدن جهانی، «آینده»، شماره ۸۷، ۱۳۶۵، ص ۳۷۰.

۲. ایوانه جاواخیسویلی، تاریخ ملت گرجی، جلد ۲، تفلیس، ۱۹۶۵، ص ۳۰۶.

۳. خواجه نظام الملک، سیاستنامه، تهران ۱۳۴۸، ص ۱۵۴.

مناصب لشگری و کشوری ایران نیز فعال بودند. در تذکرة الموک گفته شده است که «مقام داروغگی اصفهان همواره با شاهزادگان گرجی بود»^۱. موقعیت چهارراهی این سرزمین سبب عبور فاتحان تاریخ از غرب به شرق و از شرق به غرب و در نتیجه دستیازی و در بسیاری موارد ویرانی این سرزمین توسط بیگانگان شده است. قرار گرفتن گرجستان در معرض تاخت و تاز اقوام بسیار نیز به سبب وجود ثروت و امکانات مناسب آن در دوره‌های تاریخی بوده است. تعداد زیادی از دلاور مردان گرجی در دوره‌های متفاوت تاریخی در ترکیب سپاهیان کشورهای همسایه خدمت می‌کردند. با این وجود ملت با فرهنگ گرجستان توانسته است در فراز و نشیب‌های فراوان تاریخ، سربلند و پیروز بیرون آید.

گرجیها از گذشته‌های دور با ادبیات و فرهنگ ایران آشنایی داشته‌اند. ترجمه‌های بسیاری از ادبیات کلاسیک ایران از جمله شاهنامه فردوسی، ویس و رامین فخرالدین اسعد گرگانی و ترجمه اشعار شعرای کلاسیک و معاصر ایران، به صورت کامل یا به صورت مجموعه اشعار بارها در گرجستان به چاپ رسیده است. مردم گرجستان با فرهنگ و ادبیات ایران آشنا بودند، بطوری که «شوتا روستاولی» شاعر قرن دوازده میلادی گرجستان و پدید آورنده شاهکار ادبی بنام «منظومه پلنگینه پوش» داستان آنرا از منشاء ایرانی ذکر می‌کند. منظومه عاشقانه «ویس و رامین» فخرالدین اسعد گرگان، فقط پس از پنجاه - شصت سال بعد از سرودن، در گرجستان به زبان گرجی ترجمه شده است که یکی از منابع اصیل بررسی علمی و انتقادی این اثر بشمار می‌رود. سعید نفیسی که در

زمینه ادبیات گرجی برسیهای علمی انجام داده^۱ می نویسد: «یکی از کتابهای فارسی که به زبان گرجی ترجمه های بسیار دارد شاهنامه فردوسی است که بی اغراق توان گفت که در گرجستان یکی از معروفترین کتابهاست»^۲. گرجیها با وجودی که از قرن چهارم میلادی مسیحیت را پذیرفتند، اما در گرجستان مسلمانان همیشه در آسایش و امنیت روزگار گذرانده اند. تعدادی از عالمان اسلامی و مشاهیر مسلمان با نام «التفلیسی» وجود دارند که نشان دهنده وجود آزادیهای دینی و فرهنگی در گرجستان بوده است. هم اکنون جامعه مسلمانان گرجی در آجارستان، در نواحی مارنه اتولی^۳ و گاردابیانی^۴ در جنوب شرقی و شرق گرجستان و نیز در شهر تفلیس در کنار هموطنان گرجی خود با آسایش و آرامش زندگی می کنند. در یک چنین جامعه ای می توان گروههای متفاوت را در کنار هم و باهم مشاهده کرد. جالب تر اینکه در تنها مسجد تفلیس، دو محراب جداگانه برای ادای فریضه نماز وجود دارد، یکی برای شیعیان و دیگری برای مسلمانان اهل تسنن. این مورد (مسجد دو محرابی) نمونه ای از یک جامعه کاملاً فرهنگی رشد یافته است که نظیر آن را کمتر می توان یافت.

گرجستان با بهره گیری از فرهنگی کهن، و با وجود ساختارهای محکم خانواده و تربیت و اخلاق، شاید تنها کشور از اردوگاه سوسیالیستی سابق باشد که پس از فروپاشی سوسیالیسم توانسته است جامعه ای سالم و پویا، با فرهنگ و بااخلاق داشته باشد. در جامعه گرجی

۱. لودمیلایوناشویلی. سمید نفیسی و ادبیات گرجی، در «تأثیرات متقابل تاریخی و فرهنگی ایران و گرجستان». مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی، تهران: ۱۳۸۰، صص ۷۵ - ۷۹.

۲. سمید نفیسی، مجله مهر، سال دوم، ص ۷۴۷.

اخلاق و تربیت با قدرت و انسجام تمام حکمفرمایی می‌کند. روابط افراد با یکدیگر و رفتارهای اجتماعی براساس مناسبات اخلاقی، تربیتی و اجتماعی منسجم و بسیار باارزش انجام می‌گیرد هنوز هم با وجود بحرانهای اقتصادی، بیکاری و کاهش درآمد خانواده‌ها، گرجیها با رویی گشاده و سفره‌ای گسترده از مهمان استقبال می‌کنند.

پس از فروپاشی اتحاد شوروی دوران جدیدی از ارتباطات منطقه‌ای بین ملتهای دوسوی مرزهای دولتی پیشین بوجود آمد و مرزهای قفقاز با همسایگان به «مرزهای صلح و دوستی» تبدیل شد. اما مشکل عمده نسل جدیدی که در هر دوسوی مرز بدون آگاهی از گذشته‌های تلخ و شیرینی که پیشینیان آنها را بهم پیوند می‌داد، ناآگاهی از تاریخ و جغرافیای منطقه بود. این مشکل برای ایرانیان که تاریخ مشترکی با منطقه دارند، بیشتر محسوس بود. در بسیاری از متون تاریخی ایران با اسامی جغرافیایی سرزمینهای آن سوی ارس برخورد می‌شود که برای تعداد زیادی از مردم شناخته شده و معین نیست. برای پاسخگویی به این نیاز تدوین و انتشار کتابها مقاله‌ها و فیلمها می‌توانست مؤثر باشد. اما این امر در کوتاه مدت امکان‌پذیر نبود و اهتمام کلی و عمومی را طلب می‌کرد. اکنون پس از گذشت بیش از یک دهه از استقلال جمهوریهای پیشین شوروی، حجم زیادی از اطلاعات دربارهٔ مسائل گوناگون منتشر شده است. اطلاعاتی که دربارهٔ گرجستان منتشر شده بیشتر به صورت گزارشهای خبری، مقاله‌های تحقیقی و چند کتاب است. کتاب «گرجیها» نوشتهٔ دیوید مارشال (ترجمهٔ رقیه بهزادی) و «گرجستان» نوشتهٔ روبین ویترولی^۱ (ترجمهٔ نگارنده)، جغرافیای گرجستان (تألیف نگارنده)، کتاب

سبز گرجستان، ایران و گرجستان تأثیرات متقابل (مجموعه مقالات) هر دو از انتشارات وزارت امور خارجه، دو ترجمه از منظومه پلنگینه پوش (یکی ترجمه دلشاد در تهران و دیگری ترجمه دکتر یوسف پور در رشت) تنها کتابهای مستقلی هستند که درباره گرجستان تاکنون در ایران منتشر شده‌اند. ترجمه‌ای از تاریخ مختصر گرجستان نوشته پروفیسور نودار لوموئوری^۱ نیز به صورت پاورقی در روزنامه ابرار در سال ۱۳۷۴ چاپ شده است.

در تدوین کتابی که در دست دارید تنی چند از اساتید و دوستان محترم مرا یاری رسانده‌اند که بدینوسیله از آنان سپاسگزاری می‌نمایم. از استاد گرامی جناب آقای پروفیسور دکتر جمشید گیوناشوویلی استاد محترم دانشگاه تفلیس، رئیس انجمن همکاریهای علمی و فرهنگی گرجستان با ایران که با دقت و حوصله بسیار متن دستنویس کتاب و ثبت اسامی گرجی و محتوای آن را مطالعه و مرا در پربارتر کردن کتاب یاری رسانده‌اند صمیمانه سپاسگزارم.

در پایان بر خود فرض می‌دانم از جناب آقای دکتر محمود بروجردی ریاست محترم مرکز بین‌المللی گفتگوی تمدنها که با حمایت‌های مادی و معنوی مرکز امکان چاپ این اثر را فراهم آورده‌اند سپاسگزاری نمایم.

با وجودی که کوشش بسیاری برای دوری از لغزشهای چاپی و نگارشی بکار رفته، احتمال دارد اشتباهاتی وجود داشته باشد. بدینوسیله ضمن پوزش، سپاسگزار خواهم بود که مؤلف را از این‌گونه لغزشها و کاستی‌ها آگاه فرمایند.